
Словотвірна та дериваційна парадигми як методологічна основа нострифікації одиниць мовної системи

Наталія Тарасюк

Кафедра романо-германської філології, Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна

ORCID 0000-0003-4889-9935

Анотація: наша стаття стосується питання вияву методологічних основ нострифікації одиниць лексичного рівня мови, французької зокрема, в умовах розгляду словотвірної та дериваційної систем. Увагу зосереджено на вивченні особливостей функціонування одиниць морфемного рівня як складових словотвірного типу та дериваційної парадигми, що зумовлено синтагматичним та парадигматичним аспектами розгляду особливостей функціональної спроможності морфемних одиниць прикметникової категорії французької мови в умовах графічної форми лексико-семантичної одиниці, визначеної граматичною категорією французького прикметника. Увагу приділено кореляції семантичного та граматичного значень лексеми у питанні визначення механізму творення лексичних одиниць у системах словотвору та деривації конкретної мови, що визначає фактори творення не лише лексичних новоутворень, але й словосполучень як одиниць вищого рівня мови. Враховуються синтагматичний та парадигматичний аспекти вияву словотворчих процесів та особливостей творення дериваційної парадигми на лексичному рівні. Виокремлюються поняття словотвірного та морфематичного типів з урахуванням методологічної концепції дослідження морфемної активності у контексті словотворчих та дериваційних процесів, визначених розмежованим сприйняттям словотвору та деривації з перспективою вивчення функції морфем в умовах актуалізації їх словотвірним та морфематичним типами. Синтагматичний аспект вивчення словотворчих процесів визначається як такий, котрий сприяє вияву особливостей утворення словотвірних моделей, тоді як парадигматичний аспект дослідження дериваційних процесів впорядковує парадигматичні відношення морфемних компонентів парадигматичної дериваційної моделі лексичного рівня. Виокремлено ознаку активності різнорівневих мовних одиниць, котрі спираються на характеристики словотвірної активності морфем та характеристику кількісного компонента морфемної структури лексеми. Словотвірна активність морфеми виявляє закономірності утворення словотвірного типу, кількісний компонент морфемної структури визначає умови утворення дериваційної парадигми.

Формулюється методологічне обґрунтування визначення словотвору та деривації як окремих розділів лексикологічної науки та виокремлюються базові категорії їхньої актуалізації.

Ключові слова: словотвір, деривація, словотвірний тип, морфематичний тип, дериваційна парадигма, словотвірна та дериваційна моделі, словотвірні та дериваційні форманти, активний/пасивний словотвірний формант, словотвірна пара, дериваційна пара, синтагматичний (парадигматичний) аспект дослідження.

1. Вступ

Дослідження одиниць морфемного рівня є актуальним з точки зору невпинного інтересу, котрий викликає до себе проблема визначення слова як базової компоненти мовної системи, комунікативна функція якої визначає чи не першочергову характеристику мови як засобу

спілкування. Лексичне новоутворення, як продукт словотворення та деривації, представляє інтерес як з точки зору нострифікації засобів морфемного та лексемного мовних рівнів, так і з точки зору реалізації граматичної функції лексичного знака у мовленні, метою чого є побудова осмисленого висловлювання.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Предметом дослідження є вивчення потенційних можливостей актуалізації словотвірної та дериваційної парадигм у аспектах синтагматичного та парадигматичного розглядів одиниць морфемного рівня з огляду на їхню кількісну та словотвірну характеристики. Об'єктом дослідження є одиниці морфемного мовного рівня як складові словотвірного типу та дериваційної парадигми.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є вивчення особливостей функціонування одиниць морфемного рівня, котрі виявляються в межах словотвірного типу та дериваційної парадигми, що зумовлено синтагматичним та парадигматичним аспектами розгляду особливостей функціональної спроможності морфемних одиниць прикметникової категорії французької мови в умовах графічної форми лексико-семантичної одиниці, визначеної граматичною категорією французького прикметника. Завданням дослідження є розгляд словотворення та деривації як окремих розділів мовознавчої науки, дослідження закономірностей вияву аспектного словотворення на реалізацію словотворчих та дериваційних процесів у лексемах граматичної категорії прикметника французької мови.

4. Аналіз літератури

Нострифікація засобів прикметникового словотворення у французькій мові на морфемному та лексематичному рівнях у аспекті синтагматики, визначення семантичної компоненти лексичних новоутворень прикметникової категорії французької мови, зумовленої парадигматичним аспектом, та вивчення актуалізації граматичного (релятивного) значення лексичного новоутворення в умовах мікро та макро контексту висловлювання визначають актуальність дослідження у галузі словотворення та деривації лексичної системи конкретної мови та французької, зокрема. Питання виокремлення словоформи, котра корелює з лексичним значенням, є центральним для словотвору як науки, адже воно визначає статус лексичного новоутворення, де словоформа ідентифікує формальну частину лексичної мовної одиниці, підкріплену лексичною семантикою та зумовлену лексико-семантичною парадигмою.

Поняттю словотвірного (дериваційного) значення, котре визначає словотворення як окрему лінгвістичну науку, приділяють увагу як вітчизняні вчені, так і вчені, котрі представляють наукові школи інших країн світу [4; 8; 13; 17]. З огляду на структурні зв'язки граматичної системи розглядає лексичні одиниці засновник європейського мовознавства німецький вчений Вільгельм фон Гумбольдт [16]. Акцентує увагу на потенціалі семантичного вираження мовної одиниці лексичного рівня, котра утворює мовну одиницю вищого рівня словосполучення та тексту, Стівен Пінкер, автор визначає два принципи «виразної сили мови», виокремлюючи довільне звукове значення, котре сполучує базові слова, та принцип дискретної комбінаторної системи, що лежить в основі граматики [17]. Виокремлення С. Пінкером поняття «слова як мовного знаку» зосереджує нашу увагу на трьохкомпонентній природі даного знаку, котра виявляється через звукову форму, лексичне значення та граматичну категорію [17]. Згідно з даною тезою ми маємо підстави виокремити у слові три основні поняття, що визначають його як одиницю мовної системи, а саме: словоформу,

лексичне значення та граматичну категорію, актуалізовану граматичним значенням, яке в українському мовознавстві ми зустрічаємо як категорію релятивного значення, котре розглядається як на основі вияву релятивних зв'язків у висловлюванні, так і у системі вивчення концепту з урахуванням лінгвальних характеристик та контекстуальної предикації її лінгвальних компонентів [2; 11; 12]. Продуктивним є вивчення словотвірних тенденцій мовних одиниць з огляду на особливості вияву релятивного значення, котре акцентує словотвірну мотивацію на тенденції утворення лексичних та лексико-синтаксичних новоутворень. Як найбільш продуктивну модель синтаксичного способу термінотворення на рівні лексико-синтаксичної одиниці «прикметник-іменник» визначає прикметникове словосполучення Валентина Іщенко [7].

5. Методи дослідження

Методологічна основа, яку ми використовуємо в нашому дослідженні, спирається на методи лексичного аналізу матеріалу, а саме компонентного, семантичного аналізів, та методи структурного аналізу безпосередніх складових, визначених граматичною функцією одиниць морфемного та лексичного рівнів.

6. Результати дослідження

Розгляд семантичної кореляції лексем у аспекті комбінаторного потенціалу певної граматичної системи мови на наш погляд дозволяє виокремити два значення лексеми, а саме: семантичне та граматичне як потенційно важливі значення у питанні визначення механізму творення лексичних одиниць у системі словотвору та деривації конкретної мови, яка окреслює фактори творення не лише лексем як новоутворень, але й словосполучень як одиниць вищого рівня мови.

Питання виокремлення словоформи, котра корелює з лексичним значенням є центральним для словотворення як науки, адже воно визначає статус лексичного новоутворення, де словоформа ідентифікує формальну частину лексичної мовної одиниці, підкріпленої лексичною семантикою одиниці лексичного рівня мови. Визначення С. Пінкером трьохкомпонентної природи лексичного знаку, де граматичне значення є третім невід'ємним показником лексичної одиниці як такої, відводить нас від традиційної методології сприйняття слова з огляду на дві основні її форми: внутрішню (семантику) та зовнішню (форму). Вчений підкреслює, що значення висловлювання складається зі значень окремих слів, котрі впорядковують дане висловлювання [17]. Отже, граматична компонента як обов'язкова ознака слова з огляду на трьохкомпонентну його природу мотивує нас до використання методології функціональної граматики у питанні вивчення лексичного новоутворення з огляду на комунікативну функцію мови, яка системно вмотивована використанням лексичного матеріалу з метою формування осмисленого висловлювання. Вивчення словотворчих процесів, котрі визначають тенденції сучасного розвитку словотвірної системи конкретної мови, з огляду на аспекти синтагматичної та парадигматичної основ впорядкування лексичних одиниць мовної системи відкриває перспективи до розгляду відношень між елементами мовної системи з різних точок зору [14]. *Синтагматичний аспект* у вивченні словотворчих процесів мови дозволяє вивчати словотвірну функцію морфем з огляду на послідовну сполучуваність одиниць морфемного рівня в межах словотвірної структури лексемного новоутворення. Функціонування морфемних елементів в межах словотвірних моделей розкриває потенціал їхньої корелятивної сумісності, що впливає на утворення зовнішньої та внутрішньої форм новоствореної лексеми. *Парадигматичний аспект* дослідження словотвірних формантів виявляє парадигматичну основу систематизації лексичних одиниць з огляду на особливості творення дериваційної парадигми на лексичному рівні за умови формування дериваційної лексичної моделі зі спільною основою морфемного рівня.

Синтагматичний аспект вивчення словотворчих процесів сприяє вияву особливостей утворення словотвірних моделей, тоді як парадигматичний аспект дослідження дериваційних процесів впорядковує парадигматичні відношення морфемних компонентів парадигматичної дериваційної моделі лексичного рівня. Сучасні тенденції розвитку словотворення та деривації виокремлюють актуальність дослідження лексичного значення, яке виявляється в межах словотвірних та дериваційних перетворень.

Деякі з дослідників бачать у якості носіїв дериваційного (або словотвірного значення) у слові одиниці морфемного рівня такі як префікси, суфікси, конфікси [1; 3; 5; 10], що на нашу думку має тенденції до вияву конститuentів морфемного типу, складові якого уособлені одиницями морфемного мовного рівня. Подібне бачення словотвірного та дериваційного значень не виявляє саме процесу словотворення та деривації оскільки розглядає морфемні форманти як складові статичного мовного рівня, що є доцільним у розгляді поняття *морфемного типу*, сутність якого розуміється нами як одиниця лексичного та лексико-синтаксичного мовного рівнів та здатна дискретно виявляти конституенти морфемного мовного рівня, уособлені зазвичай морфемами різного типу. На наш погляд, саме протиставлення твірної-похідної лексем з урахуванням їхньої бінарної опозиції як для словотворення, так і для деривації є обов'язковою умовою словотворчого та дериваційного процесів, котрі здатні формувати словотвірне та дериваційне значення лексичної одиниці.

Поняття дериваційного, або словотвірного значення, що зустрічається у науковій літературі в українському мовознавстві, не виражає зазвичай унормоване розуміння значення лексеми у сенсі словотвору та деривації, оскільки саме розуміння словотвору та деривації не є нормативно актуалізованим. Так, у дериватологічній концепції професора Білоусенка П.І. виокремлюється поняття дериваційного форманта як маркера лексико-словотвірного значення, що отожднює процес деривації та словотворення в методологічному та концептуально-понятійному баченні. Йдеться про вираження словотвірного значення засобами дериваційних формантів [6]. Проблема творення та функціонування одиниць мовного вокабуляра в усі часи привертала до себе увагу лінгвістичної спільноти. Проте, вирішувалась вона по-різному. Класифікаційні ознаки одиниць морфемного рівня, котрі виокремлюються представниками українського словотвору, дозволяють визначити в даному контексті характеристики морфем за значенням, місцем розташування у слові, функціональними ознаками, формою, характером звукового складу, вживаністю (активністю), відтворюваністю (повторюваністю), за будовою, за походженням [5; 9]. Методологія розгляду одиниць мовної системи без урахування функціонального аспекту актуалізації мовної одиниці у системі мовлення була принципово змінена теорією Фердинанда де Соссюра, котра висунула протиставлення двох аспектів дослідження одиниць мовної системи, а саме аспекту мови та мовлення [15].

Питання виокремлення словоформи, котра корелює з лексичним значенням, є центральним для словотвору та деривації як науки, адже воно визначає статус лексичного новоутворення, де словоформа ідентифікує формальну частину лексичної мовної одиниці, підкріпленої лексичною семантикою одиниці лексичного рівня мови. З огляду на структурні зв'язки граматичної системи вивчає лексичні одиниці засновник європейського мовознавства німецький вчений Вільгельм фон Гумбольдт [16]. Граматична компонента як обов'язкова ознака слова з огляду на трьохкомпонентну його природу мотивує нас до використання методології функціональної граматики у питанні вивчення лексичного новоутворення з огляду на комунікативну функцію мови, яка системно вмотивована використанням лексичного матеріалу з метою формування осмисленого висловлювання. Отже, лексичне новоутворення як продукт словотворення та деривації, представляє інтерес як з точки зору нострифікації засобів морфемного та лексемного мовних рівнів, так і з точки зору реалізації граматичної функції лексичного знака у мовленні, метою чого є побудова осмисленого висловлювання, де словотвірне, лексичне та граматичне значення втілені як триєдиний компонент одиниці вокабуляра мови як засобу спілкування.

Морфеми, як одиниці мовного рівня, що розглядаються поза динаміки словотворчого та дериваційного процесів, не можуть бути показником, а отже й носієм словотвірного та дериваційного значень. Саме *словотвірні та дериваційні форманти*, які виявляють активну словотвірну та дериваційну функції як засіб творення словотвірної та дериваційної одиниць, натомість є носієм словотвірного та дериваційного значень. Семні характеристики твірних основ привертають увагу у питанні утворення словотвірних рядів та словотвірних типів, що дозволяє визначити найбільш продуктивні словотвірні типи з точки зору зв'язку похідної лексики з основою твірного слова. У даному контексті ми можемо говорити про вияв ознак лексико-синтаксичного мовного рівня на формування словотвірного значення, походження якого обґрунтоване діахронічним аспектом розгляду словотворчих процесів.

Вивчення нами 10000 лексем прикметникової категорії французької мови з використанням у якості джерела добору матеріалу дослідження словника французької мови *Le Petit Robert de la langue française* [18] підводить нас до висновку стосовно вияву найбільш продуктивних словотвірних типів, творення яких спирається на етимологічний принцип побудови словотвірної пари. Так, з-поміж словотвірних типів, утворених від твірної лексики етимологічного походження, ми відзначаємо найбільш типові ознаки словотвірної активності, визначені аспектом діахронічного розгляду процесу словотворення, у групі морфологічних словотвірних типів: суфіксальний (34,4% (від загальної кількості досліджуваних лексем), зворотній (13,3%), зворотно-суфіксальний (8,9%), префіксальний (6,8%), парасинтетичний (1,4%), зворотно-парасинтетичний (1,2%). У групі морфолого-синтаксичних словотвірних типів прикметникових лексем активність словотвірних типів виявлена у наступній послідовності: композитний тип (5,8%), суфіксально-композитний (0,7%), зворотно-композитний (0,3%), аббревіація (0,2%), зворотно-суфіксально-композитний (0,06%).

Виокремлення таких понять, як словотвірний та морфематичний типи, враховуючи методологічну концепцію сприйняття дослідження вияву морфемної активності у контексті словотворчих та дериваційних процесів, визначених розмежованим сприйняттям словотвору та деривації як самостійних напрямків лексикологічної науки, дає нам перспективи порівняння вияву активності морфем з урахуванням їхньої кількісної характеристики в межах актуалізації морфематичним типом. Подібне дослідження сприяє розгляду морфем, визначеному їхньою дериваційною активністю в умовах утворення дериваційної парадигми одиниць лексичного та лексико-синтаксичного мовних рівнів. Чітке розмежування таких понять, як морфематичний та словотвірний типи, дозволяє виокремити морфемні форманти як засоби словотворення у словотвірних типах та засоби деривації у дериваційних парадигмах морфематичного походження, з урахуванням ймовірного неспівпадіння словотвірного типу етимологічного походження та морфематичного типу дериваційної лексичної парадигми. Прикметникові лексеми французької мови дають чимало подібних прикладів. Так, прикметник *bicourant, e* (<*bi+courant*) відповідає префіксальному типу словотворення, хоча має парасинтетичну морфемну форму, оскільки твірна основа *courant* відповідає суфіксальній морфематичній будові із суфіксом *-ant, e*, котрий не є засобом словотворення. Зворотно-суфіксальному словотвірному типу відповідає прикметник *péripatéticien, ne* (<*péripatétique*) з морфематичною парасинтетичною формою. Є достатня кількість прикладів співпадіння словотвірного та морфематичних типів, наприклад: *dounier, ière* (<*douane*); *légaliste* (<*légal*); *élitaire* (<*élite*); *commercial, ale, aux* (<*commerce*), де суфіксальний словотвірний та морфематичний типи співпадають. Співпадають також парасинтетичний словотвірний та морфематичний типи у лексемах: *enfichable* (<*en+fiche*); *binationale, ale, aux* (<*bi+nation*); *intercellulaire* (<*intra+cellule*); *unijambiste* (<*uni+jambe*).

Вияв морфемної активності суфіксів у морфемних типах французьких ад'єктивів становить 70,5% від загальної кількості повного корпусу прикметників вокабуляра французької мови, парасинтетична структура морфемного типу прикметників виявляє активність у 25%, префіксація не виявляє кількісно-структурної актуалізації у морфемних типах прикметників французької мови. На противагу морфемній кількісно-структурній

актуалізації морфемних типів французьких ад'єктивів ми виокремлюємо словотвірну активність морфем як словотвірних формантів, котрі формують словотвірні типи прикметникової категорії французької мови у аспекті етимологічного словотвору. Тут ми виявляємо активність суфіксальних словотвірних формантів на рівні 31,3%, префіксальних формантів на рівні 6,8%, морфем парасинтетичної структури на рівні 1,4%.

Отже, вище вказаний приклад функціональної актуалізації морфем в умовах словотвірного та морфематичного типів спонукає нас до пошуку методологічних засад, котрі визначають системні основи розгляду умов актуалізації морфем, як одиниць морфемного рівня, на рівні лексематичному, що, на наш погляд, сприяє створенню нострифікаційної системи різнорівневих одиниць мови як таких, котрі можуть впливати на утворення одиниць так званого графічного слова, з вираженням його лексичного та релятивного значень.

Словотвірна активність морфем, котра розглядається у аспектах синтагматики та діяхронії розвитку лексичного етимону, є базовою для словотворення оскільки суб'єктивно виявляє мотиваційну основу функціонування морфем у межах прикладної лінгвістики з огляду на її актуалізацію у системах семантики та граматики з метою формування словотвірної парадигми. Вивчення граматичної парадигми словотвірних одиниць синтаксичного рівня виокремлює лексико-синтаксичні зв'язки зв'язного висловлювання та прогнозує моделювання комунікативної словотвірної парадигми мікро та макроконтексту як лексичної матриці зв'язуючих елементів в умовах реалізації релятивного значення лексичного новоутворення, семантичний зміст якого актуалізується контекстом мовлення.

Системні зв'язки морфем у контексті мовної активності різнорівневих мовних одиниць спираються на характеристики *словотвірної активності морфем та характеристику кількісного компонента морфемної структури лексеми.* Словотвірна активність морфем виявляє ознаки утворення словотвірного типу, визначеного аспектом синтагматики, та впливає опосередковано на формування кількісної компоненти морфемного складу системи вокабуляра та системи мови в цілому, що визначає параметри формування словотвірної парадигми у аспекті парадигматичного бачення основ класифікації одиниць мови у цілому. *Кількісний компонент морфемної структури лексеми виявляє закономірності утворення дериваційної парадигми на основі вияву парадигматичних зв'язків її компонентів,* що впливає на характеристики функціональної активності морфем у мовленні, визначених процесом побудови висловлювання.

Функція морфеми нерозривно пов'язана з формою лексеми та її функціональним навантаженням комунікативного змісту в межах висловлювання, так як морфема як мовна одиниця морфемного рівня повністю актуалізується на лексематичному рівні, одиниці якого функціонують на лексико-синтаксичному рівні, а отже функціональна активність морфем невід'ємно пов'язана з рівнем синтаксису, на якому формується висловлювання, що характерно для мов романської групи та не притаманно мовам слов'янської групи, для яких словотвірна активність морфем на синтаксичному рівні може, на наш погляд, розглядатись лише як периферійна ознака у концепції вираження словотвірної активності одиниць морфемно-лексичного рівня. Таким чином, для мов романської групи з вираженими ознаками аналітизму у системі *нострифікації одиниць різних мовних рівнів морфема може розглядатись як функціонально значима одиниця мовної системи,* котра зумовлює утворення комунікативного висловлювання, незважаючи на відсутність характеристик її семантичної автономності, що не можна стверджувати для мов слов'янської групи.

З огляду на відокремлений один від одного розгляд процесів словотворення та деривації ми визначаємо лексему як результат виокремлення семантичного значення у граматичній формі графічного слова синтетичної чи аналітичної будови. Подібний підхід до розуміння змісту та форми лексичної одиниці певної мови мотивує нас до розмежування методологічних засад, що визначають системну концепцію бачення мовної одиниці лексичного та лексико-синтаксичного мовних рівнів у контексті її актуалізації в синтагматичному аспекті вияву словотвірних тенденцій, з одного боку, з урахуванням аналітичних ознак утворення форми

слова, бачення якої ідентифікується у розгляді умов функціонування та утворення словотвірного типу з основою реалізації в межах аспектного синтагматичного словотворення як у площині діахронії, так і у площині синхронії. З іншого боку, ми визначаємо парадигматичний аспект вияву функціональної активності морфемних одиниць, котрий ідентифікується в умовах функціонування та утворення дериваційної лексичної парадигми в межах *аспектного парадигматичного бачення утворення форми лексичної одиниці* [14].

Синтагматичний аспект дослідження словотворчих процесів виявляє тенденції до вивчення ознак лексичної кореляції на діахронічному та синхронічному рівнях. Діахронічний рівень вияву лексичної кореляції у словотворі обґрунтований етимологічним аспектом бачення словотвірної пари, лексична кореляція якої визначена бінарною опозицією пари *твірна-похідна* лексеми в умовах етимологічного контексту творення похідної лексеми, семантичне значення якої окреслюється семантичним наповненням лексичного етимону. Кількісна характеристика вияву морфемної активності як складової морфемного типу лексеми розкриває парадигматичні зв'язки морфемних компонентів, семантична кореляція яких виявляється в межах дериваційної парадигми, що сприяє вияву асоціативних властивостей сем як конститuentів морфемного наповнення лексико-семантичного змісту мовної одиниці, форма якої відповідає дериваційній парадигмі лексичного рівня. Саме ознака лексико-семантичної кореляції, визначеної діахронічним аспектом синтагматичного співставлення лексем у парі *твірна-похідна лексеми*, з одного боку, та ознака семантичної кореляції лексем, обґрунтованої парадигматичним аспектом вияву асоціативних зв'язків семних конститuentів лексичної дериваційної парадигми виокремлює **словотвір**, з одного боку, та **деривацію**, з іншого, як різні наукові напрямки лексикологічної науки з притаманним кожному з них переліком наукових категорій та методологічним обґрунтуванням наукового дослідження в межах кожного з них.

Отже, **словотвір** послуговується **категоріями**, такими як: словотвірний тип, словотвірна пара, словотвірне гніздо, словотвірний ряд, словотвірний формат, активний/пасивний словотвірний формант, а **методологічне обґрунтування сприйняття словотвору як науки** визначене *синтагматичним аспектом дослідження та етимологічним аспектом вивчення словотвірної пари, функцією активності/пасивності словотвірного форманту покликаною створювати лексичну одиницю в контексті мовлення, утворення якої притаманне як діахронічному так і синхронічному аспектам з вираженням синтагматичних зв'язків між конститuentами словотвірної пари. Деривація*, натомість, послуговується категоріями, такими як: морфематичний тип, дериваційна парадигма, дериваційна пара, дериваційне гніздо, дериваційний ряд, дериваційний формант, частотний/нечастотний дериваційний формант, а **методологічне обґрунтування деривації як науки** визначене *парадигматичним аспектом дослідження та асоціативним аспектом вивчення семантичного змісту дериваційної парадигми, функцією частотності/нечастотності дериваційного форманту з вираженням кількісних характеристик в межах морфематичного типу, котрий є конститuentом дериваційної парадигми.*

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Вивчення словотворчих процесів, котрі визначають тенденції сучасного розвитку словотвірної системи з огляду на аспекти синтагматичної та парадигматичної основ впорядкування лексичних одиниць мовної системи відкриває перспективи до розгляду відношень між елементами мовної системи з різних точок зору з метою вивчення потенціалу словотвірної та дериваційної парадигм лексичної системи конкретної мови.

8. Висновки

Синтагматичний аспект дослідження словотворення виявляє тенденції, притаманні мовленню, що сприяє вивченню закономірностей утворення висловлювання. Тоді як парадигматичний аспект розгляду лексичної деривації мотивує дослідження кількісних характеристик морфем як складових морфемного типу у контексті творення семантичної структури лексеми, визначеної морфемним типом. Саме кількісна характеристика морфемного наповнення лексичної одиниці обґрунтовує закономірні умови формування дериваційної парадигми лексичного рівня, утворення якої безпосередньо пов'язане з виявом ознак частотності морфемного наповнення, визначеного кількісною категорією стосовно морфеми, яка обґрунтовує умови творення дериваційної парадигми.

Список літератури:

- 1) Безпояско О. К. І корінь, і суфікс. Культура слова. Київ : Наук.думка. Вип. 36. 1989. С. 77–79.
- 2) Берест Т. М., Шумейко О. А. Репрезентація концепту «успіх» в українській фразеології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Видво НаУОА. Вип. 22(90), 2024. С. 8–11. doi: 10.25264/25192558202422(90)811
- 3) Бойко В. М., Давиденко Л. Б. (2014). Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 248 с.
- 4) Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. (2004). Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, С. 18-41.
- 5) Горпинич В. О. (1999). Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Вища школа, 206 с.
- 6) Грешук , В., & Грешук , В. (2023). Дериватологічна концепція професора П. І. Білоусенка. Лінгвістичні студії, С. 7-16. <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2023.46.1>
- 7) Іщенко Валентина, Горбуньова Соф'я, Стеценко Володимир. (2023). Структурно-семантичні характеристики термінологічної лексики в художньому творі та особливості її перекладу (на матеріалі роману Джона Грішема «Фірма»). Лінгвістика. Збірник наукових праць 1(47). Полтава, С. 121-132. doi: 10.12958/2227-2631-2023-1-47-121-132
- 8) Клименко Н. Ф. (1998). Основи морфеміки сучасної української мови. Київ : ІЗМН, С. 10-44.
- 9) Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. (1998). Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. Київ, 1998. С. 13–42.
- 10) Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І. (1998). Словник афіксальних морфем української мови. Київ: Інститут мовознавства ім.О.О. Потебні, 441 с.
- 11) Клименко Н.Ф., Є. А. Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П., Романюк Ю.В. (2019). Українська мова в контексті сучасної славістики. Київ., 660 с. Режим доступу: [Національна академія наук України](#)
- 12) Мішеніна Т.М. Структурно-семантичні особливості фауно- і флоронімів у сучасній українській мові. Структура і семантика мовних одиниць. Електронний ресурс: [45-55 \(4\).pdf](#)
- 13) Полюга Л. М. (2009). Словник українських морфем. Вид. 3-є, доповн. і випр. Київ: Довіра 554 с.
- 14) Тарасюк Н.Ю. (2016). Словотвірна модель бачення світу як чинник мотивації словотвірного значення. Славістичні студії. Етнолінгвістика і міжкультурна комунікація, 3, С.287-294. Режим доступу: [Тарасюк Н. Словотвірна модель бачення світу.pdf](#)
- 15) Ferdinand de Saussure. (Ed.) (1995). Cours de linguistique générale. Paris : Editions Payot et Rivages, 269 с. Режим доступу: [Saussure Ferdinand de Cours de linguistique generale Edition critique 1997.pdf](#)

- 16) Havryshchak, O., Protsiv Ya. Лінгвофілософська система Вільгельма фон Гумбольдта: історико-біографічний аспект. Режим доступу: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/10871/10386
- 17) Pinker, Steven (1999). *Words and Rules: The Ingredients Of Language (Science Masters Series)*. С. 1-2. Режим доступу: <https://stevenpinker.com/files/pinker/files/edinburgh.pdf>
- 18) Le Petit Robert de la langue française. 2024. version 10.0. Режим доступу: www.prolexis.com

Word-formation and derivational paradigms as a methodological basis for the nostrification of units of the language system

Nataliya Tarasyuk

Department of Romance and Germanic Philology, Rivne State University for the Humanities
Rivne, Ukraine
ORCID 0000-0003-4889-9935

Abstract: our article concerns the issue of revealing the methodological foundations of the nostrification of units of the lexical level of a language, French in particular, in the context of considering word-formation and derivational systems. Attention is focused on studying the features of the functioning of units of the morpheme level as components of the word-formation type and derivational paradigm, which is due to the syntagmatic and paradigmatic aspects of considering the features of the functional capacity of morpheme units of the adjective category of the French language in the context of the graphic form of a lexical-semantic unit, determined by the grammatical category of the French adjective. Attention is paid to the correlation of semantic and grammatical meanings of a lexeme in the issue of determining the mechanism of formation of lexical units in the systems of word-formation and derivation of a particular language, which determines the factors of formation not only of lexical new formations, but also of word combinations as units of a higher level of the language. The syntagmatic and paradigmatic aspects of the manifestation of word-forming processes and the features of the creation of a derivational paradigm at the lexical level are taken into account. The concepts of word-formation and morphematic types are distinguished, taking into account the methodological concept of studying morpheme activity in the context of word-formation and derivation processes, determined by a delimited perception of word formation and derivation with the prospect of studying the function of morphemes in the conditions of their actualization by word-formation and morphematic types. The syntagmatic aspect of the study of word-formation processes is defined as one that contributes to the disclosure of the features of the formation of word-formation models, while the paradigmatic aspect of the study of derivational processes organizes the paradigmatic relations of morpheme components of the paradigmatic derivational model of the lexical level. The sign of the activity of different-level language units is distinguished, which is based on the characteristics of the word-formation activity of morphemes and the characteristics of the quantitative component of the morpheme structure of the lexeme. The word-formation activity of a morpheme reveals the regularities of the formation of a word-formation type, the quantitative component of the morpheme structure determines the conditions for the formation of a derivational paradigm. A methodological justification for the definition of word formation and derivation as separate sections of lexicological science is formulated and the basic categories of their actualization are identified.

Keywords: word formation, derivation, word-formation type, morphematic type, derivational paradigm, word-formation and derivational models, word-formation and derivational formants, active/passive word-formation formant, word-formation pair, derivational pair, syntagmatic (paradigmatic) aspect of the study.
